

Türk Dünyası Devletlerinin Sosyo-Ekonomik Açıdan Analizi ve Strateji Önerileri

Doç. Dr. Hasan BARDAKÇI*

Özet

Bu çalışma, Türk Dünyası devletlerinin sosyo-ekonomik durumunu derinlemesine analiz ederek, gelecekteki gelişimlerine yönelik stratejik öneriler sunmayı amaçlamaktadır. Araştırma, Türk dünyasının geniş coğrafi yayılımını ve kültürel çeşitliliğini dikkate alarak, farklı ülkelerinin ekonomik yapılarını ve sosyal dinamiklerini kapsamlı bir şekilde inceler. Bu analizler, bölgedeki ortak zorlukları ve potansiyel fırsatları belirlemeye odaklanmakta, iş birliği ve entegrasyonun önemini vurgulamaktadır. Özellikle, ekonomik kalkınma, eğitim sistemleri, teknoloji transferi ve kültürel alışveriş gibi alanlarda stratejik öneriler geliştirilerek, Türk Dünyası'nın sürdürülebilir ilerlemesi için kılavuz sağlamaktadır. Bu bağlamda, bölgesel iş birliği ve uyumun artırılması gerekliliği üzerinde durulmakta, her bir ülkenin kendi potansiyelini en üst düzeye çıkarırken bölgesel bütünlüğü de gözetilen politikaların benimsenmesi teşvik edilmektedir.

AnahtarKelimeler: Türk Dünyası, Ekonomik Kalkınma, Fırsatlar, Öneriler

Socio-Economic Analysis and Strategy Recommendations of Turkish World States

Abstract

This study aims to analyze the socio-economic situation of Turkic states and provide strategic recommendations for their future development. Considering the vast geographical spread and cultural diversity of the Turkic world, the research comprehensively examines the economic structures and social dynamics of different countries.

* Harran Üniversitesi, Siverek Uygulamalı Bilimler Fakültesi, ORCID: 0000-0002-6181-3115, hasanbardakci@harran.edu.tr

The analysis focuses on identifying common challenges and potential opportunities in the region, emphasizing the importance of cooperation and integration. Specifically, it proposes strategic recommendations in areas such as economic development, education systems, technology transfer, and cultural exchange to guide sustainable progress across the Turkic world. It underscores the need to enhance regional cooperation and cohesion, advocating for policies that maximize each country's potential while promoting regional unity.

Keywords: Turkic World, Economic Development, Opportunities, Recommendations

Giriş

Türk dünyası, tarih boyunca kültürel, tarihi ve dilsel bağlarıyla birbirine sıkıca bağlı olan birçok devleti kapsamıştır. Ayrıca coğrafi olarak Orta Asya'nın derinliklerinden başlayarak Balkanlar'a, Kafkasya'ya ve Orta Doğu'ya kadar uzanan bu geniş bölge, zengin bir kültürel mirasa ev sahipliği yapmıştır. Bunca etkileşim ve süreç, Türk dünyası devletleri arasında benzerlikler ve farklılıklar, ekonomik ve sosyal yapılarında da yansımalar bulmuştur.

Bu açıdan türk dünyası devletlerinin sosyo-ekonomik açıdan doğru analizi bu ülkelerin ilişkilerinde önem arz etmeye başlamıştır. İşte bu çalışma, bu öneme istinaden Türk dünyası devletlerini sosyo-ekonomik açıdan analiz etmeyi ve gelecek için öneriler sunmayı amaçlamaktadır. Analizimizin odak noktası, bu devletlerin ekonomik performansları, sosyal yapıları, eğitim ve sağlık sistemleri gibi temel unsurları olacaktır. Ayrıca, Türk dünyası devletlerinin birbirleriyle olan ticari ilişkileri, işbirliği potansiyelleri ve bölgesel entegrasyon konusu da ele alınacaktır.

Türk dünyası devletlerinin sosyo-ekonomik potansiyellerini değerlendirmek, sadece bu

ülkelerin kendi içindeki kalkınma süreçlerini anlamakla kalmayacak, aynı zamanda bölgesel ve küresel düzeydeki ilişkileri de anlamamıza yardımcı olacaktır. Bu analiz, Türk dünyası devletlerinin ortak zorluklarına ve fırsatlarına odaklanarak, daha sağlam bir işbirliği ve kalkınma için stratejik öneriler geliştirmeyi amaçlamaktadır.

Sonuç olarak, Türk dünyası devletlerinin sosyo-ekonomik durumunu anlamak ve gelecek için güçlü bir temel oluşturmak için bu makalenin önemli bir katkı sağlayacağına inanıyoruz. Bu analizin, bölgesel kalkınma ve işbirliği için yeni perspektifler sunacağına ve Türk dünyası devletlerinin birlikte daha güçlü bir gelecek inşa etme potansiyelini vurgulayacağına inanıyoruz.

1. Türk Dünyası Devletlerinin Sosyo-Ekonomik Özellikleri

Türk dünyası devletlerinin nüfus demografisi ve etnik yapısı, sosyo-ekonomik özelliklerinin şekillenmesinde önemli bir rol oynamaktadır (Gökburun, 2021). Türk dünyası nüfusunun etnik yapısına ilişkin veriler en son 2010 yılında yayımlanmış ve bu ülkeler arasındaki çeşitliliğe dikkat çekilmiştir. Nüfus dinamiklerini anlamak, işgücü mevcudiyeti, kültürel çeşitlilik ve sosyal uyum gibi çeşitli sosyo-ekonomik hususları etkilediğinden politika yapıcılar için çok önemlidir. Nüfus demografisini etkileyen faktörler arasında doğum oranları, ölüm oranları ve göç kalıpları yer almaktadır (Dinçel, 2022). Bu demografik eğilimlerin Türk dünyası devletlerindeki ekonomik faaliyetler ve sosyal kalkınma üzerinde etkileri vardır ve sosyo-ekonomik analizde nüfus dinamiklerini dikkate almanın önemini vurgulamaktadır.

Türk dünyası devletlerinin ekonomik yapısı ve endüstrileri çeşitlilik göstermekte ve gelişmektedir (İstikbal, 2021). Bu eyaletlerdeki ekonomik faaliyetler; nüfus büyüklüğü, doğal

kaynaklar, teknolojik gelişmeler ve hükümet politikaları dahil olmak üzere çeşitli faktörlerden etkilenir (Tutar, 2021). Tarım, imalat, enerji, teknoloji ve hizmetler gibi sektörlerle odaklanan sanayilerin gelişimi, ekonomik büyüme ve istikrar için çok önemlidir. Ayrıca ulaşım politikaları, ticareti, bağlantıyı ve bölgesel işbirliğini etkilediği için ekonomik ve sosyal kalkınmada hayati bir rol oynamaktadır (Beşirli, 2016). Üye devletlerin Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi gibi örgütleri güçlendirmeye yönelik çabaları, bölge içindeki ticari ve ekonomik işbirliğinin geliştirilmesine yönelik kararlılığın bir göstergesidir (Yüce, 2023). 2009'daki Nahçıvan Zirvesi toplantısından sonra önerilenler gibi işbirlikçi girişimler, Türk devletlerinin ekonomik büyüme ve kalkınmayı teşvik etme konusundaki kararlılığını daha da göstermektedir (Kara, 2014).

Eğitim sistemi ve İnsani Gelişme Endeksi (İGE), Türk dünyası devletlerinin sosyo-ekonomik manzarasının temel bileşenleridir (Günsoy, 2001). Eğitim insani gelişmede, ekonomik büyümede ve sosyal ilerlemede çok önemli bir rol oynamaktadır. Özellikle bir ülkenin gelişmişlik düzeyinin yaygın olarak kullanılan bir ölçüsü olan İnsani Gelişme Endeksi, genel refahı değerlendirmek için yaşam beklentisi, eğitim ve gelir gibi faktörleri dikkate alır (Şanlısoy, 2019). Eğitim sistemini iyileştirmek ve insan sermayesine yatırım yapmak, İGE'yi geliştirmek ve sürdürülebilir kalkınmayı teşvik etmek için hayati öneme sahiptir (Gökmen ve Büyüksalvarcı, 2020). İGE, ekonomik büyüme ve turizm arasındaki ilişkiyi analiz eden araştırmalar, ülkelerde refah ve ekonomik özgürlüğe ulaşmada insani gelişmenin önemini altını çiziyor (Gökmen ve Büyüksalvarcı, 2020). Türk dünyası devletleri, eğitime ve insani gelişmeye öncelik vererek daha yüksek refah düzeylerine ve sosyo-ekonomik ilerlemeye ulaşmaya çabalayabilirler (Bahar, 2021).

2. Türk Dünyası Devletlerinin Karşılaştığı Zorluklar

Siyasi istikrarsızlık ve yolsuzluk, Türk dünyasındaki devletlerin sosyo-ekonomik kalkınması açısından önemli zorluklar oluşturmaktadır (Erkal, Akıncı ve Yılmaz, 2015). Bu sorunlar ilerlemeyi engellemekte, belirsizlik yaratmakta ve halkın kurumlara olan güvenini sarsmaktadır. Siyasi istikrarsızlık çoğu zaman politikalarda ve yönetimde süreklilik eksikliğine yol açarak uzun vadeli planlama ve yatırımları sekteye uğratar. Üstelik yolsuzluk, kaynakları temel hizmetlerden ve altyapı geliştirmeden uzaklaştırarak sorunu daha da kötüleştiriyor. Türk milletleri arasında sosyal refahı ve ekonomik büyümeyi teşvik etmek için siyasi istikrarsızlık ve yolsuzluğun ele alınması önemlidir. Türk dünyasındaki ülkeler bu konuları ele alarak sürdürülebilir kalkınma ve refah için daha elverişli bir ortam yaratabilirler (Kara, 2014).

Ekonomik eşitsizlikler ve gelir eşitsizliği, Türk dünyasındaki birçok devletin karşılaştığı yaygın sorunlardır (Çalışkan, 2011). Zengin ile fakir arasındaki genişleyen uçurum, yalnızca sosyal uyumu tehdit etmekte kalmıyor, aynı zamanda ekonomik istikrarı ve büyümeyi de baltalıyor. Dünya Eşitsizlik Raporu, gelir eşitsizliğini acil bir ekonomik ve sosyal sorun olarak tanımlıyor ve sıklıkla 'eşitsizlik krizi' olarak anılıyor (Sosyal Ekonomi, 2018). Gelir dağılımındaki bu eşitsizlik toplumsal huzursuzluğa yol açabilir, yukarı doğru hareketliliği engelleyebilir ve genel sosyo-ekonomik ilerlemeyi sekteye uğratabilir. Hem gelir hem de servet dağılımı açısından eşitsizliğe ilişkin tartışmalar, modern toplumda hayati önem taşımaya devam ediyor ve bu eşitsizlikleri

gidermeye yönelik hedefli politika müdahalelerine olan ihtiyacı vurguluyor (Sunar, 2024)

Çevre sorunları ve doğal kaynak yönetimi, Türk dünyası devletleri için bir başka kritik sorunu temsil etmektedir (Yaman ve Muşmul, 2018). Çevre kirliliğine ve bozulmasına katkıda bulunan ekonomik faaliyetler halk sağlığı, ekolojik denge ve sürdürülebilir kalkınma açısından risk oluşturmaktadır. Çevre ve ekonomi arasındaki etkileşim, ekonomik büyümenin çevresel açıdan sürdürülebilir ve sosyal açıdan sorumlu bir şekilde sürdürülmesini sağlamak için dikkatli bir değerlendirme gerektirir. Çevre politikaları, doğal kaynakları korurken toplumsal refahı artırmayı amaçlayan ekonomik kalkınma ile çevrenin korunması arasındaki dengenin korunmasında hayati bir rol oynamaktadır (Temel Çevre Sorunları, 2024). Türk dünyası devletleri, çevresel zorlukları ele alarak ve sürdürülebilir uygulamaları teşvik ederek riskleri azaltabilir, ekosistemleri koruyabilir ve uzun vadeli sosyo-ekonomik dayanıklılık ve refahı teşvik edebilir.

2.1. Türk Dünyasındaki Ekonomik Zorluklar

Türk dünyasındaki devletlerin karşılaştığı önemli ekonomik zorluklardan biri, ekonomik büyüme ve gelir açısından tek bir sektöre olan yoğun bağımlılıktır (Çınar ve Uzun, 2023). Türk bölgesindeki pek çok ülke, ekonomik varlıklarını sürdürmek için büyük ölçüde petrol ve gaz gibi endüstrilere bağımlıdır. Tek bir sektöre aşırı bağımlılık, bu ekonomileri küresel emtia fiyatlarındaki ve piyasa talebindeki dalgalanmalara karşı savunmasız hâle getiriyor. Örneğin, Türkmenistan ve Kazakistan, gelirleri açısından büyük ölçüde petrol ve gaz ihracatına bağımlıdır ve bu da onları enerji piyasasındaki dalgalanmalara

karşı savunmasız bırakmaktadır. Bu aşırı bağımlılık, ekonomik çeşitliliği ve dış şoklar karşısında dayanıklılığı engelleyebilir, dolayısıyla bu ulusların genel sosyo-ekonomik istikrarını etkileyebilir (İNSAMER, 2018).

Gelir eşitsizliği ve yoksulluk, Türk dünyasında devam eden sosyo-ekonomik zorlukları baskı altına alıyor, sosyal eşitsizlikleri artırıyor ve kapsayıcı büyümeyi engelliyor (Gürses, 2007). 1994 yılında yapılan bir gelir dağılımı araştırmasına göre, Türk devletlerindeki en yoksul nüfus önemli zorluklarla karşı karşıyadır; pek çok kişi yoksulluk sınırının altında yaşamaktadır (Sunar, 2024). Zengin ve fakir arasındaki genişleyen gelir farkı, yalnızca sosyal gerilimleri derinleştirmekle kalmıyor, aynı zamanda çeşitli sosyal sorunlara ve ekonomik istikrarsızlıklara yol açabilecek bir yoksulluk döngüsünü de sürdürüyor (İNSAMER, 2016). Gelir eşitsizliği ve yoksulluğun ele alınması, Türk dünyasında sosyal uyumun ve sürdürülebilir kalkınmanın teşvik edilmesi açısından hayati öneme sahiptir (Asandaş ve Işık, 2021).

Ekonomide çeşitlilik eksikliği, Türk dünyasındaki devletlerin karşılaştığı bir diğer önemli ekonomik zorluk olup, sürdürülebilir büyüme ve kalkınma kapasitelerini sınırlamaktadır (Geybullayev ve Kurubaş, 2002). Çeşitlendirme eksikliği, bu ekonomileri dış şoklara karşı duyarlı hâle getirmekte ve değişen küresel ekonomik eğilimlere uyum sağlama yeteneklerini azaltmaktadır. Türk dünyasındaki ülkeler, gelir elde etmek için tek bir sektöre gereğinden fazla güvenerek, ekonomik belirsizlikler karşısında durgunluk ve kırılganlık riskiyle karşı karşıya kalıyor. Ekonomiyi tarım, imalat, teknoloji ve hizmetler gibi sektörlerle yapılan yatırımlar yoluyla çeşitlendirmek, dayanıklılığı artırabilir, yeni istihdam fırsatları yaratabilir ve bölgede uzun vadeli ekonomik istikrarı destekleyebilir.

2.2. Türk Devletlerindeki Sosyal Zorluklar

Etnik ve kültürel çeşitlilik, Türk devletlerinde ortak işbirliği ve kalkınma çabalarını etkileyen önemli zorluklar yaratmaktadır (Türkkahraman ve Fidan, 2005) Türk dünyasındaki farklı etnik kökenler ve kültürel uygulamalar bazen gerilimlere ve çatışmalara yol açarak çeşitli sektörlerde etkili işbirliğini engelleyebilmektedir. Bu çeşitlilik sadece bu devletlerin sosyal dokusunu şekillendirmekle kalmıyor, aynı zamanda ekonomik ve politik manzaralarını da etkiliyor. Etnik ve kültürel çeşitlilik sorunlarıyla ilgili önemli noktalar şunlardır:

Kültürel çatışmalar ve yanlış anlamalar

Etnik ayrımcılık ve ötekileştirme

Kültürel kimlikte birlik eksikliği

Bu faktörler sosyal uyum ve uyumun önünde engeller oluşturarak Türk devletlerinin genel ilerlemesini ve istikrarını etkileyebilir.

Eğitimle ilgili zorluklar, Türk dünyasının sosyo-ekonomik kalkınmasında önemli bir engel teşkil etmekte ve insan sermayesi ile işgücünün kalitesini etkilemektedir (Cingi ve Güran, 2003). Eğitim sistemi bir ulusun geleceğini şekillendirmede çok önemli bir rol oynamaktadır ve bu alandaki eksiklikler geniş kapsamlı sonuçlara yol açabilmektedir. Türk devletlerinin karşılaştığı temel eğitim sorunlarından bazıları şunlardır:

Kaliteli eğitime yetersiz erişim

Sınırlı eğitim kaynakları ve altyapısı

Bölgeler arası eğitim standartlarındaki farklılıklar

Mesleki eğitim olanaklarının eksikliği

Bu eğitimsel zorlukların üstesinden gelmek, Türk devletlerinde sürdürülebilir kalkınma ve

ilerlemeyi yönlendirebilecek becerikli ve bilgili nüfusların yetiştirilmesi için şarttır.

Sağlık ve sosyal refah sorunları, Türk devletlerinde önemli sosyo-ekonomik zorluklara neden olmakta ve halklarının refahını ve yaşam kalitesini etkilemektedir (Aktan, Yay ve Taşdelen, 2020). Yeterli sağlık hizmetlerine, sosyal yardım programlarına ve sosyal güvenlik önlemlerine erişim, bireylerin ve toplulukların genel refahının sağlanması açısından büyük önem taşımaktadır.

Sağlık hizmetleri ve sosyal refah sorunlarıyla ilgili bazı önemli noktalar şunlardır:

Sağlık tesislerine ve profesyonellere sınırlı erişim

Sosyal güvenlik kapsamının yetersiz olması

Sosyal yardım programlarının yetersiz olması

Sağlık hizmetlerinin kalitesi ve karşılanabilirliğindeki eşitsizlikler

Bu sağlık hizmetleri ve sosyal refah konularının ele alınması, sosyal eşitliğin teşvik edilmesi, halk sağlığı sonuçlarının iyileştirilmesi ve Türk devletlerinde genel yaşam kalitesinin artırılması açısından esastır.

2.3. Türk Devletlerindeki Siyasi Engeller

Yolsuzluk ve yönetim sorunları, Türk devletleri için önemli zorluklar oluşturmakta, sosyo-ekonomik kalkınmayı engellemekte ve mevcut zorlukları daha da kötüleştirmektedir. Aşırı yolsuzluk, yalnızca kamunun kurumlara olan güvenini aşındırmakla kalmıyor, aynı zamanda hükümetlerin etkin işleyişini de zayıflatarak kaynakların yanlış yönetilmesine ve ekonomik büyümenin engellenmesine yol açıyor (Çınar ve Uzun, 2023). Yolsuzluğun etkili bir şekilde ele alınmaması, temel hizmetlere ve altyapı projelerine tahsis edilebilecek

kaynakların yolsuzluk uygulamaları yoluyla emilmesi nedeniyle bir sosyo-ekonomik kriz döngüsünün devam etmesine neden oluyor (Eğilmez, 2021). Ayrıca Türk devletlerinin siyasi yapısındaki yolsuzluk, şeffaflık, hesap verebilirlik ve adalet eksikliğine katkıda bulunmakta ve bu ulusların karşılaştığı sosyo-ekonomik zorlukları daha da derinleştirmektedir (Geybullayev ve Kurubaş, 2002). Siyasi istikrarsızlık, Türk devletlerinin uğraştığı, ilerlemeyi engelleyen ve sosyo-ekonomik zorlukları ağırlaştıran bir diğer önemli engeldir (Karaağaçlı, 2013). Bu bölgelerdeki siyasi çalkantılar ve geçişlerin mirası, yabancı yatırımları caydırıcı ve sürdürülebilir kalkınma için uzun vadeli planlamayı engelleyen bir belirsizlik ve öngörülemezlik ortamı yaratmıştır (Çetin, 2007). Siyasi istikrarın olmayışı, yalnızca acil sosyo-ekonomik sorunlara çözüm bulma çabalarını engellemekle kalmıyor, aynı zamanda bölgeye yaşanabilir bir yatırım hedefi olarak duyulan güveni de zayıflatıyor ve az gelişmişlik ve sosyo-ekonomik zorluklar döngüsünü daha da artırıyor (İstikbal, 2021). Türk devletleri, bu zorlukları etkili bir şekilde ele almak için kapsayıcı yönetim yapıları, çatışma çözüm mekanizmaları ve şeffaf siyasi süreçler yoluyla siyasi istikrarı güçlendirme çabalarına öncelik vermelidir.

Bölgesel çatışmalar ve güvenlik kaygıları, Türk dünyasında sosyo-ekonomik büyüme ve istikrarın önünde önemli engeller oluşturmaktadır (Kocatepe, 2022). Devam eden çatışmaların ve güvenlik tehditlerinin varlığı, yalnızca kaynakları kritik kalkınma girişimlerinden uzaklaştırmakla kalmıyor, aynı zamanda ekonomik ilerlemeyi ve sosyal refahı engelleyen bir korku ve istikrarsızlık ortamı da yaratıyor (Kocatepe, 2022). Dahası, bölgesel çatışmalar ticaret yollarını bozabilir, sınır ötesi işbirliğini engelleyebilir ve yabancı yatırımları caydırabilir, bu da Türk devletlerinin

karşılaştığı sosyo-ekonomik zorlukları daha da kötüleştirebilir (Kocatepe, 2022). Bölgesel çatışmaların ve güvenlik endişelerinin ele alınması, bölgede barışı, istikrarı ve sürdürülebilir kalkınmayı teşvik etmek için diplomatik müzakereler, çatışma çözüm mekanizmaları ve işbirlikçi güvenlik çerçeveleri de dahil olmak üzere

3. Türk Dünyası Devletlerinde Sosyo-Ekonomik Kalkınmanın Artırılmasına Yönelik Stratejiler

Altyapı ve teknolojiye yapılan yatırımlar, Türk dünyasında devletlerin sosyo-ekonomik kalkınmasının artırılmasında önemli bir rol oynamaktadır (Beşirli, 2016). Bu devletler ulaşım ağlarının, iletişim sistemlerinin, enerji tesislerinin ve dijital altyapının geliştirilmesine öncelik vererek ekonomik büyüme ve sosyal ilerleme için sağlam bir temel oluşturabilirler. Altyapı yatırımları yalnızca devletler içindeki ve arasındaki bağlantıyı geliştirmekle kalmaz, aynı zamanda doğrudan yabancı yatırımı çeker, ticareti teşvik eder ve istihdam fırsatları yaratır. Üstelik dijitalleşme ve otomasyon gibi teknolojiye yönelik ilerlemeler, çeşitli sektörlerde üretkenliği, verimliliği ve yenilikçiliği artırarak uzun vadeli ekonomik sürdürülebilirliğe ve rekabetçiliğe katkıda bulunabilir.

Eğitim ve beceri gelişiminin teşvik edilmesi, Türk dünyası devletlerinde insan sermayesinin geliştirilmesi ve sosyo-ekonomik ilerlemenin sağlanması için gereklidir (Şahin ve Palta, 2020). Bu devletler kaliteli eğitim sistemlerine, mesleki eğitim programlarına ve yaşam boyu öğrenme girişimlerine yatırım yaparak nüfuslarını hızla gelişen küresel ekonomide başarılı olmak için gereken bilgi,

beceri ve yeterliliklerle donatabilirler. Eğitim, bireylerin yeteneklerini, tutumlarını ve isteklerini şekillendirmede, onları işgücü piyasasına etkin bir şekilde katılmaya, yenilikçiliğe ve girişimciliğe katkıda bulunmaya ve teknolojik dönüşümlere uyum sağlamaya teşvik etmede önemli bir rol oynar. Ayrıca, eğitime öncelik verilmesi, nüfus arasında daha yüksek okuryazarlık, sayısal bilgi ve eleştirel düşünme düzeylerine yol açarak sürdürülebilir sosyo-ekonomik kalkınma ve kapsayıcı büyümenin temelini oluşturabilir.

Girişimciliği teşvik etmek ve yenilik kültürünü teşvik etmek, Türk dünyası devletlerinde ekonomik çeşitliliği ve refahı artırmanın temel stratejileridir (Gül ve Paksoy, 2019). Girişimcilik yalnızca iş yaratmayı, gelir yaratmayı ve servet dağılımını teşvik etmekle kalmaz, aynı zamanda rekabeti, yaratıcılığı ve pazar dinamizmini de teşvik eder. Bu devletler, istekli girişimcileri destekleyerek, finansmana erişim sağlayarak ve iş kuluçka ve hızlandırma programlarını kolaylaştırarak vatandaşlarının girişimci potansiyelini ortaya çıkarabilir ve küçük ve orta ölçekli işletmelerin (KOBİ'ler) büyümesini katalize edebilir. Ayrıca, araştırma ve geliştirme girişimleri, teknoloji transferi ortaklıkları ve fikri mülkiyet haklarının korunması yoluyla yenilikçiliğin teşvik edilmesi, ekonomik ilerlemeyi hızlandırabilir, endüstriyel rekabet gücünü artırabilir ve Türk dünyası devletlerini küresel arenada yenilik ve girişimcilik merkezleri olarak konumlandırabilir.

3.1. Eğitime ve İnsan Sermayesinin Geliştirilmesine Yatırım Yapmak

Kaliteli eğitime erişimin artırılması, Türk dünyası devletlerinde sosyo-ekonomik kalkınmanın artırılmasında önemli bir stratejidir. (Kazu, 2018). Hükümetler, tüm bireylerin kaliteli bir eğitim alma konusunda eşit fırsatlara sahip olmasını sağlayarak sosyal içermeyi, ekonomik büyümeyi ve insan sermayesinin gelişimini teşvik edebilir. Bunu başarmanın etkili yollarından biri eğitime daha fazla kaynak ayırmak ve sosyo-ekonomik açıdan dezavantajlı kesimlerden gelen çocukların okul öncesi eğitimine öncelik vermektir (Çevik,2023).Ayrıca, kamu kurumları, işletmeler, sivil toplum kuruluşları ve meslek odaları dahil olmak üzere çeşitli paydaşlar arasındaki koordinasyonu artırmak amacıyla eğitim kurullarının dönüştürülmesi, eğitimi ve insan sermayesi gelişimini destekleyen daha etkili politika ve programların ortaya çıkmasına yol açabilir (Yıldırım ve Çarıkçı, 2017). Türk dünyasındaki ülkeler eğitime yatırım yaparak sürdürülebilir sosyo-ekonomik büyüme ve refah için güçlü bir temel oluşturabilirler.

Mesleki eğitim programlarının geliştirilmesi, Türk dünyasında sosyo-ekonomik kalkınmanın artırılmasına yönelik bir diğer önemli stratejidir. Mesleki eğitim, bireyleri belirli endüstrilerde veya mesleklerde başarılı olmak için gereken pratik beceri ve bilgilerle donatır, böylece istihdam edilebilirliklerini artırır ve ekonomik büyümeye katkıda bulunur (Öztürk, 2005). Hükümetler, mesleki eğitim girişimlerine yatırım yaparak ve eğitim programlarını piyasa talepleriyle uyumlu hâle getirmek için işletmelerle işbirliği yaparak, beceri boşluklarını giderebilir, işsizlik oranlarını azaltabilir ve kendi toplumlarında girişimciliği teşvik edebilir.

Ayrıca, mesleki eğitim programları, göçmenler de dahil olmak üzere farklı sosyo-ekonomik kökenden gelen bireylerin, ekonomik fırsatlara erişmeleri ve topluma anlamlı katkıda bulunmaları için gerekli becerileri sağlayarak onları güçlendirmede hayati bir rol oynamaktadır (Baysar, Çavuşoğlu ve Günaydın, 2023).

Yaşam boyu öğrenme girişimlerini teşvik etmek, hızla değişen küresel ortamda gerekli olan sürekli kişisel ve mesleki gelişimin desteklenmesi açısından önemlidir (Mahiroğlu, 2005). Yaşam boyu öğrenme, geleneksel eğitim sistemlerinin ötesine geçer ve geniş bir yelpazedeki öğrenme bağlamlarını kapsar; çağdaş toplumdaki bireylerin karşılaştığı gelişen ihtiyaçları ve zorlukları yansıtır (Güllüpınar ve Gökalp, 2014). Hükümetler, bireyleri beceri geliştirme atölyeleri, çevrimiçi kurslar ve mesleki eğitim programları gibi yaşam boyu öğrenme faaliyetlerine katılmaya teşvik ederek vatandaşlarını teknolojik gelişmelere, işgücü piyasasındaki değişikliklere ve sosyal ve kültürel dinamiklerdeki değişimlere uyum sağlama konusunda güçlendirebilir. Öğrenmeye yönelik bu provokatif yaklaşım, yalnızca insan sermayesini geliştirmekle kalmıyor, aynı zamanda Türk dünyasında sosyal uyum, yenilikçilik ve sürdürülebilir sosyo-ekonomik kalkınmaya da katkıda bulunuyor.

3.2. Altyapı ve Bağlantıları Güçlendirmek

Güçlü ulaşım ağlarının geliştirilmesi, Türk dünyası devletlerinde sosyo-ekonomik kalkınmanın artırılmasına yönelik temel bir stratejidir (Telli, 2020). Verimli ulaşım altyapısı, malların, hizmetlerin ve insanların hareketini kolaylaştırmada, dolayısıyla ekonomik faaliyetleri teşvik etmede ve bölgesel entegrasyonu teşvik etmede önemli bir rol oynamaktadır (Meçik, 2012). Bu devletler karayollarının, demiryollarının, limanların ve havalimanlarının geliştirilmesine yatırım yaparak sınırları içinde ve ötesinde bağlantıyı geliştirebilir, ticareti,

turizmi ve genel ekonomik büyümeyi teşvik edebilir. İyileştirilmiş ulaşım ağları yalnızca erişilebilirliği artırmakla kalmaz, aynı zamanda iş yaratılmasına, yatırımların artmasına ve küresel aşamada rekabet gücünün artmasına da katkıda bulunur.

Dijital bağlantının güçlendirilmesi, Türk dünyasında sosyo-ekonomik kalkınmayı artırmak için altyapının güçlendirilmesinin bir diğer hayati yönüdür. Dijital ekonomi, küresel pazarda inovasyonu, üretkenliği ve rekabet gücünü artırmada giderek daha önemli hâle geldi (Konu, 2020). Bu devletler geniş bant altyapısına, dijital beceri eğitime ve e-devlet hizmetlerine yatırım yaparak dijital çağın faydalarından yararlanabilirler. Gelişmiş dijital bağlantı yalnızca iletişimi ve bilgiye erişimi kolaylaştırmakla kalmaz, aynı zamanda girişimcilik, e-ticaret ve bilgi paylaşımı için yeni fırsatlar da açar. Dijital teknolojilerin benimsenmesi verimliliğin artmasına, maliyet tasarrufuna ve genel ekonomik ilerlemeye yol açabilir.

Türk dünyasında sürdürülebilir ekonomik büyüme ve kalkınmanın teşvik edilmesi için enerji altyapısına yatırım yapılması şarttır (İstikbal, 2021). Güvenilir ve uygun fiyatlı enerji kaynaklarına erişim, endüstrileri güçlendirmek, şehirleşmeyi desteklemek ve vatandaşların yaşam kalitesini iyileştirmek için kritik öneme sahiptir. Bu devletler, elektrik şebekeleri, yenilenebilir enerji kaynakları ve enerji tasarruflu teknolojiler de dahil olmak üzere enerji altyapısını genişleterek, dış enerji tedarikçilerine olan bağımlılığı azaltabilir ve enerji güvenliğini artırabilirler (Döğer ve İsgender, 2015). Dahası, sürdürülebilir enerji gelişimi, çevresel sürdürülebilirlik ilkeleriyle uyumlu olup, sürdürülebilir kalkınmanın genel amacına katkıda bulunur (Tuncer, Sezgin ve Dulupçu, 2021). Türk dünyası devletleri enerji altyapısına yatırımlara öncelik vererek uzun vadeli sosyo-ekonomik refah ve dayanıklılığın önünü açabilir.

3.3. Girişimcilik ve Yenilikçiliği Teşvik Etmek

Küçük ve Orta Ölçekli İşletmelerin (KOBİ) desteklenmesi, Türk dünyası devletlerinde girişimciliği ve yenilikçiliği teşvik etmeye yönelik temel bir stratejidir (Eralp İlten, 2024) KOBİ'ler küresel olarak ekonomik büyüme ve kalkınmada hayati bir rol oynamakta ve iş fırsatlarının önemli bir bölümünü oluşturmaktadır (ILO, 2024) Hükümetler, KOBİ'lere finansmana erişim, iş geliştirme hizmetleri ve eğitim programları gibi destek ve kaynaklar sağlayarak girişimcileri yenilikçiliği teşvik etme ve sosyo-ekonomik kalkınmaya katkıda bulunma konusunda güçlendirebilir.

KOBİ'leri desteklemenin girişimciliği ve yenilikçiliği teşvik edebileceği bazı temel yollar şunlardır:

Finansman seçeneklerine erişimin kolaylaştırılması

Mentorluk ve ağ oluşturma fırsatları sunmak

İşletme yönetimi ve teknik beceriler konusunda eğitim verilmesi

Bu destekleyici önlemler, KOBİ'lerin rekabet güçlerini artırmalarına, teknolojik yeteneklerini geliştirmelerine, kaliteyi artırmalarına ve üretkenliği artırmalarına olanak tanıyarak sonuçta daha fazla inovasyona ve ekonomik büyümeye yol açabilir (Özdemir, Ersöz ve Sarioğlu, 2011). Yenilik Ekosistemlerinin Güçlendirilmesi, Türk dünyası bölgelerinde sosyo-ekonomik kalkınmanın artırılmasına yönelik bir diğer önemli stratejidir. Bir inovasyon ekosistemi, inovasyonu ve girişimciliği desteklemek için birlikte çalışan girişimciler, araştırmacılar, yatırımcılar ve politika yapıcılar dahil olmak üzere birbirine bağlı paydaşlardan oluşan bir ağdan oluşur (İdikut Özpençe, 2006) Hükümetler işbirliğini, bilgi paylaşımını ve kaynak seferberliğini teşvik eden elverişli bir ortam yaratarak yenilikçiliği teşvik edebilir ve ekonomik ilerlemeyi teşvik edebilir.

İnovasyon ekosistemlerini teşvik etmenin temel bileşenleri şunları içerir:

İnovasyon merkezleri ve teknoloji parklarının kurulması

Araştırma ve geliştirme faaliyetlerini teşvik etmek

Kamu-özel ortaklıklarının teşvik edilmesi

Teknoloji transferinin ve araştırma sonuçlarının ticarileştirilmesinin desteklenmesi

Bu çabalar, girişimci yetenekleri besleyen, yeni teknolojilerin gelişimini hızlandıran, ekonomik büyümeyi ve rekabet gücünü teşvik eden canlı bir inovasyon ortamının yaratılmasına yardımcı olabilir. Girişimcilik Kültürünün ve Start-up Büyümesinin Teşvik edilmesi, Türk dünyası bölgelerinde girişimciliğin tam potansiyelinin ortaya çıkarılması için şarttır (Kamaç ve Kışman, 2020) Girişimcilik sadece ekonomik faaliyetlerde bulunmak değil, aynı zamanda ekonomik olmayan unsurlardan değer yaratmak ve sosyo-ekonomik değişimi yönlendirmek ile de ilgilidir (Kasalak, 2014). Toplumlar, yaratıcılığa, risk almaya ve yeniliğe değer veren bir girişimcilik kültürü geliştirerek bireylere girişimcilik çabalarını sürdürmeleri ve yeni girişimler kurmaları konusunda ilham verebilir.

Girişimcilik kültürünü ve startup büyümesini teşvik edecek etkili stratejilerden bazıları şunlardır:

Okullarda ve üniversitelerde girişimcilik eğitiminin tanıtılması

İnovasyon yarışmaları ve girişimcilik yarışmaları düzenlemek

Start-up'lara yönelik kuluçka ve hızlandırma programlarının sağlanması

Genç girişimcilere teşvik ve destek sağlanması

Bu girişimler, girişimci bir zihniyetin aşılmasına, istekli girişimcilerin güçlendirilmesine ve Türk dünyası devletlerinde istihdam yaratılmasına, ekonomik çeşitliliğe ve genel sosyo-ekonomik kalkınmaya katkıda bulunan yenilikçi start-up'ların büyümesini katalize etmeye yardımcı olabilir.

Sonuç

Bu çalışma, Türk dünyası devletlerinin sosyo-ekonomik durumunu derinlemesine inceleyerek, gelecekteki gelişimlerine yönelik stratejik öneriler sunmuştur. Analiz, bölgedeki ortak zorlukları ve potansiyel fırsatları belirlemeye odaklanmıştır. Türk dünyasının coğrafi genişliği ve kültürel çeşitliliği, bölgedeki her ülkenin benzersiz bir ekonomik ve sosyal yapıya sahip olduğunu göstermektedir. Bu çeşitlilik aynı zamanda işbirliği ve entegrasyon için bir zenginlik kaynağı olabilir. Özellikle bu çeşitlilik Türk topluluklarının ekonomik kalkınmasını desteklemek için, bölgesel işbirliğini güçlendirmek, eğitim ve teknoloji transferi alanlarında işbirliğini artırmak ve kültürel alışverişini teşvik edecek önemli bir argüman olarak karşımızda durmaktadır. Bu önerilerin uygulanması, Türk Dünyası devletlerinin sosyo-ekonomik açıdan daha güçlü ve sürdürülebilir bir gelecek inşa etmelerine yardımcı olabilir. Ayrıca Türk dünyası devletlerinin karşılaştığı sosyo-ekonomik zorluklar, kültürel zenginleşme ve daha yakın işbirliği fırsatları sunmakla birlikte, aynı zamanda ekonomik eşitsizlikler ve siyasi gerilimlerle ilgili zorluklar da yaratmaktadır. Türk devletleri bölgesel işbirliklerini teşvik ederek ve kapasite geliştirmeye yatırım yaparak sürdürülebilir kalkınma ve istikrara yönelik çalışmalarını güçlenebilirler. Sonuç olarak, Türk dünyası, bölgenin genel kalkınmasına ve refahına engel olan çok sayıda sosyo-ekonomik zorlukla karşı karşıyadır. Tek sektöre aşırı bağımlılık, gelir eşitsizliği, ekonomide çeşitlilik eksikliği gibi ekonomik zorluklardan, etnik ve kültürel çeşitlilik gibi sosyal zorluklara, eğitim zorluklarından

sağlık alanındaki eksikliklere kadar, Türk dünyasındaki devletlerin gelişimini kısıtlıyor. Üstelik yolsuzluk, yönetim sorunları, siyasi istikrarsızlık ve bölgesel çatışmalar gibi siyasi engeller durumu daha da kötüleştiriyor. Bu çok yönlü zorlukların üstesinden gelmek, Türk devletleri için daha istikrarlı, kapsayıcı ve müreffeh bir geleceğin önünü açmak için hükümetlerin, uluslararası kuruluşların ve yerel toplulukların kapsamlı ve koordineli çabalarını gerektirecektir.

Kaynakça

- Asandaş, N., & Işık, N. (2021). "Ekonomik Kalkınma ve Gelir Dağılımının Yoksulluk Üzerindeki Etkisi: Ekonometrik Bir Analiz". Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi 13 (3): 101-116.
- Aktan, C., & Yay, S., & Taşdelen, S. (2020). Türkiye'de Sosyal Refah Devleti Uygulamaları. Astana Yayınları.
- Bahar, O., C. (6 Aralık 2021). "Eğitim, İnsani Gelişmişlik Endeksi, Beşeri Sermaye ve Kalkınma İlişkilerinin Türkiye'deki Yansımalarına Yönelik Kısa Bir Değerlendirme". <https://Legal.Com.Tr/Blog/Genel/Egitim-Insani-Gelismislik-Endeksi-Beseri-Sermaye-Ve-Kalkinma-Iliskilerinin-Turkiyedeki-Yansimasina-Yonelik-Kisa-Bir-Degerlendirme/>
- Baysar, Z., Çavuşoğlu, İ. E., & Günaydın, E. (2023). "Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları ve Göç". Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu Akademik Dergisi 6 (10): 43-84.
- Beşirli, H. (2016). "Türk Dünyasının Kültürel Etkileşiminde Sosyal Hareketliliğin Önemi". Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi (56): 53-60.

- Çalışkan, Ş. (2011). “Türkiye’de Gelir Eşitsizliği ve Yoksulluk”. *Journal Of Social Policy Conferences* (59): 89-132.
- Çalışkan, Ş. (2011). “Türkiye’de Gelir Eşitsizliği ve Yoksulluk”. *Journal Of Social Policy Conferences* (59): 89-132.
- Çetin, H. (2007). İkinci Dünya Savaşı Sürecinde Türkiye’nin Sosyo-Ekonomik Durumu (1939-1945). Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çevik, Ö. C. (2023). “Bir Hak Olarak Eğitim ve Eğitim-Refah İlişkisi”. *İnsan Hakları Yılığ*, (40): 115-149.
- Çınar, Y., & Uzun, Y. U. (2023). “Köklü Geçmişten Güçlü Geleceğe Türk Devletleri Teşkilatı: Küresel Ekonomik-Siyasal Potansiyeli ve Teşkilatın Geleceğine Dair Öngörüler”. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi* 12: 141-156.
- Cingi, S., & Güran, M. C. (2003). “Türkiye’de İktisadi Kalkınmayı Tehdit Eden Sorun: Eğitim”. *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 21 (2): 109-137.
- Dinçel, S. (2022). “Türkiye’de ve Dünya’da Nüfus Üzerine Bir Veri Araştırması ve Durum Değerlendirmesi”. *Ekonomi, İdari ve Sosyal Bilimler Araştırmaları*, (6): 175-195.
- Döğner, İ. H., & İsgender, M. (2015). “Ekonomik Kalkınma Stratejileri ve Bazı Ülke Deneyimleri”. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* (2).
- Eğilmez, M. (2021). “Türkiye’nin Sorunlar Envanteri”. *Www.MahfiEgilmmez.Com*.
- Eralp İlten, Y. (2024). Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmelerin (Kobi) Önemi ve İkinci Oecd-Kobi İstanbul Bakanlar Konferansı. <https://www.mfa.gov.tr/kucuk-ve-orta-buyuklukteki-isletmelerin-kobi-onemi-ve-ikinci-oecd-kobi-istanbul-bakanlar-konferansi.tr.mfa>
- Erkal G, Akıncı M, Yılmaz Ö (2015). “Politik İstikrarsızlık ve Yolsuzluk İlişkisi: Bir Panel Veri Analizi”. *Ege Akademik Bakış* 15 (3): 327-342.
- Geybullayev, P., & Kurubaş, Y. (2002). “Türk Cumhuriyetlerinin Entegrasyonu: Fırsatlar, Sorunlar ve Çözüm Önerileri”. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 7 (1).
- Gürses, D. (2007). “Türkiye’de Yoksulluk ve Yoksullukla Mücadele Politikaları”. *Balikesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 10 (17): 59-74.
- Gül, M., & Paksoy, M. (2019). “Sosyal Girişimcilik Üzerine Kuramsal Bir Araştırma”. *International Social Mentality And Researcher Thinkers Journal* 5 (26): 1911-1928.
- Günsoy, G. (2001). “İnsani Gelişme Kavramı Çerçevesinde Türkiye Üzerine Bir Değerlendirme”. *Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 3 (1): 215-228.
- Gökburun, İ. (2021). “Küresel ve Bölgesel Güçler Çağında; Türk Dünyası Nüfusu”. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi* 21 (1): 1-34.
- Gökmen, B., & Büyükşalvarcı, A. (2020). “İnsani Gelişme Endeksi, Ekonomik Büyüme ve Turizm Arasındaki İlişki: Türkiye Üzerine Bir Analiz”. *Yönetim, Ekonomi ve Pazarlama Araştırmaları Dergisi* 4 (5): 374-385.

- Güllüpmar, F., & Gökalp, E. (2014). “Neoliberal Zamanın Ruhunu, Yaşam Boyu Öğrenme ve İstihdam İlişkileri: Yaşam Boyu Öğrenme Politikaları’nın Eleştirel Bir Analizi”. *Mülkiye Dergisi* 38 (2): 67-92.
- ILO (2024). “189 Sayılı Küçük ve Orta Ölçekli İşletmelerde İstihdam Yaratımı Tavsiye Kararı’na İlişkin Rehber (R189 Rehberi)”. [Www.İLO.Org/Tr/Media/371426/Download](http://www.ilo.org/tr/media/371426/download).
- İdikut Özpençe, A. (2006). Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmelere Yönelik Devlet Yardımları: Türkiye ve Avrupa Birliği Uygulamaları. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- İNSAMER. (2018). Orta Asya Raporu: Dönüşüm Sürecinde Türk Cumhuriyetleri. Retrieved From [Www.İnsamer.Com](http://www.insamer.com)
- İNSAMER. (2016). Küresel Adaletsizlik, Dünya Yoksulluk ve Eşitsizlik Raporu. Retrieved From [Www.İnsamer.Com](http://www.insamer.com)
- İstikbal, D. (2021). “Türk Dünyasında Ekonomik İş Birliği”. *Kriter* 6 (62): [Https://Kriterdergi.Com/Dosya-Turk-Dunyasi/Turk-Dunyasinda-Ekonomik-İs-Birligi](https://kriterdergi.com/dosya-turk-dunyasi/turk-dunyasinda-ekonomik-is-birligi)
- Kara, A. (2014). Türk Dünyasındaki Siyasi ve Ekonomik İşbirliğinin Güçlendirilmesinde Kültürel İlişkilerin Önemi. *TASAM*.
- Karaağaçlı, A. (2013). “Orta Asya Devletleri’nde Siyasal İstikrar ve Ekonomik Gelişiminin Karşılıklı Etkileşimi”. *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi*, 1 (20): 170-179.
- Kamaç, H., & Kışman, Z. A. (2020). “Türk Girişimciliğinin Tarihi ve Gelişimi”. *Balıkesir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 1 (2): 129-148.
- Kasalak, M. (2014). “Bölgesel Kalkınma Açısından Sosyokültürel Yapının Girişimciliğe Etkisi”. *SDU Faculty Of Arts And Sciences Sosyal Bilimler Dergisi Journal Of Social Sciences*, 31: 249-266.
- Kazu, İ. Y. (2018). “Sosyo-Ekonomik Açından Dezavantajlı Kişilerin Eğitimleri Sırasında Karşılaştıkları Sorunlar”. *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi* (34): 38-47.
- Konu, A. (2020). “Sürdürülebilir Kalkınma ve Dijital Ekonomi İlişkisi: Ab Ülkeleri İçin Bir Araştırma”. *Akademik İncelemeler Dergisi* 15 (2): 655-678.
- Kocatepe, Ö. F. (2022). “Türk Cumhuriyetleri’nin Bölgesel Güvenlik Kaygıları Bağlamında Uluslararası Örgütlerle İş Birliği”. *Türk Dünyası Araştırmaları*, 130 (257): 407-434.
- Mahiroğlu, A. (2005). “Avrupa Birliği Ülkelerinde Yeni Eğitim Politikaları: Yaşam Boyu Öğrenme”. *Milli Eğitim Dergisi*, 33 (167).
- Meçik, O. (2012). “Ulaştırma Ağlarının Ekonomik Entegrasyonlara Etkisi ve Türk Dünyası Boyutu”. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 5 (2): 22-33.
- Rüma, İ. (2022). Türkiye’nin Karşılaştığı Jeo-Ekonomik Tehditler. *UIK Panorama*. Retrieved From [Https://Www.Uikpanorama.Com/Blog/2022/12/08/İr/](https://www.uikpanorama.com/blog/2022/12/08/İr/)
- Sosyal Ekonomi. (2018). Eşitsizlik Krizi. Retrieved From [Https://Sosyalekonomi.Org/Esitsizlik-Krizi/](https://sosyalekonomi.org/esitsizlik-krizi/)
- Sunar, L. (2024). “Türkiye’de Sosyo-Ekonomik Eşitsizlikler”. *İLKE (İlim Kültür Eğitim Vakfı)*. Retrieved From [Https://İlke.Org.Tr/Turiyede-Sosyo-Ekonomik-Esitsizlikler](https://ilke.org.tr/turiyede-sosyo-ekonomik-esitsizlikler)

- Şahin, H., & Palta, S. (2020). Türkiye’de Girişimciliğin Gelişimini Etkileyen Yapısal Etmenler Üzerine Bir Değerlendirme. *Yönetim ve Ekonomi Dergisi* 27 (3): 511-534. <https://doi.org/10.18657/Yonveek.775325>
- Şanlısoy, S. (2019). “İnsani Gelişmişlik Endeksine Türk Cumhuriyetleri Örneğinde Eleştirel Bir Yaklaşım”. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 12 (62).
- T.C. Dışişleri Bakanlığı. (N.D.). Temel Çevre Sorunları. Retrieved From https://www.mfa.gov.tr/I_-Temel-Cevre-Sorunlari.Tr.Mfa
- Öztürk, N. (2005). “İktisadi Kalkınmada Eğitimin Rolü”. *Sosyoekonomi* 1 (1).
- Özdemir, S., Ersöz, H., & Sarıoğlu, H. (2011). “Küçük Girişimciliğin Artan Önemi ve Kobi’lerin Türkiye Ekonomisindeki Yeri”. *Journal Of Social Policy Conferences* (53): 173-230.
- Telli, R. (2020). “Türkiye’de Ulaşım Altyapısının Bölgesel Kalkınmaya Etkileri”. *Türk Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi* 5 (1): 53-69.
- Tuncer, T., Sezgin, A., & Dulupçu, M. (2021). “Sürdürülebilir Kalkınma: Sanayi, Yenilikçilik ve Altyapı Hedefinde Türkiye’deki Gelişmeler”. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 14 (1): 27-46.
- Tutar, K. (2021). “Osmanlı Devletinden Günümüze Türkiye Demografisi ve Nüfus Politikaları: Tarihsel Bir Perspektif”. *Bilge Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 5 (2): 135-147.
- Türkkahraman, M., & Fidan, S. (2005). “Türk Dünyası ve Mana Etrafında Bütünleşme”. *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları (HÜTAD)* (2): 75-90.
- Yaman, K., & Muşmul, G. (2018). “Çevre ve Ekonomi İlişkisi Üzerine Genel Bir Değerlendirme”. *Ekonomi İşletme ve Yönetim Dergisi* 2 (1): 66-86.
- Yıldırım, A., & Çarıkçı, O. (2017). “Mesleki Eğitimin Gelecek Vizyonu; İnsan Kaynakları Planlaması Açısından Bir Bürokratik Model Denemesi”. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* (29): 397-413.
- Yüce, M. (2023). Türk Dünyası İş Forumu, Ekonomi. Retrieved From <https://www.setav.org/Turk-Dunyasi-Is-Forumu/>

